

УДК 37.061

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-290-1-6

КОВАЛЬЧУК С. В.

Хмельницький національний університет

МАРТИНОВА Л. Б., ТАНАСІЙЧУК А.М.

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ТЕХНОЛОГІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

У статті здійснено акцент на необхідності формування гнучких навичок випускників закладів вищої освіти через та систему неформальної освіти. Це спрямовує підприємства, що надають освітні послуги, на подолання прогалин у формуванні гнучких навичок з врахуванням цілей сталого розвитку в глобальному масштабі. Розглянуто передумови виникнення сучасної освітньої категорії «безперервна освіта». Визначено відмінності неформальної та формальної освіти, визначено ознаки неформальної освіти. Проведено аналіз ключових компетентностей, які формуються в процесі неформального навчання. Узагальнено підходи до формування універсальних навичок та розроблено класифікацію універсальних компетентностей (soft skills), які змінюються адекватно вимогам часу. Доведено, що для підвищення конкурентоспроможності учасників освітнього простору до працевлаштування необхідно налагоджувати взаємодію формальної, неформальної та інформальної освіти.

Ключові слова: формальна освіта, неформальна освіта, жорсткі (спеціальні) навички – hard skills, м'які (універсальні) навички – soft skills, функціональна грамотність (functional literacy), класифікація універсальних компетенцій (soft skills).

KOVALCHUK S.

Khmelnitsky National University

MARTYNOVA L., TANASICHUK A.

Vinnytsia Trade and Economics Institute, KNUTE

TECHNOLOGIES OF NON-FORMAL EDUCATION: EUROPEAN AND DOMESTIC EXPERIENCE

Until recently, the main criterion that companies paid attention to when looking for employees was the presence of a diploma, which indicated a narrow professional specialization. Everything else was considered a positive but not a necessary addition. In recent years, the emphasis on the importance of flexible skills has grown worldwide. It is no longer enough to have knowledge and professional skills, but it is important how this knowledge will turn into a result. Behavior of employees in the team, attitude to work, communication skills with partners, team leadership skills, ability to cope with problems and stressful situations, the ability to think critically and participate in socio-political processes, the ability to live in diversity and dynamic change in society, skills learning, public speaking and communication skills, office programs, presentations, team experience, approaching people and resolving conflict situations, work ethic, language training, communication skills, emotional intelligence and a number of other personal qualities play an important role in the workplace. place and while looking for work in the modern labor market. In this regard, an important component of the modern educational space has become non-formal education (nonformaleducation), which provides holistic development of the individual, increasing its professional and social adaptation in society, the development of its abilities and capabilities.

The article emphasizes the need to develop flexible skills of graduates of higher education institutions through the system of non-formal education. This directs educational service providers to address gaps in the development of flexible skills, taking into account the goals of sustainable development on a global scale. The preconditions for the emergence of the modern educational category "continuing education" are considered. The differences between non-formal and formal education are determined, the signs of non-formal education are determined. An analysis of key competencies that are formed in the process of non-formal learning. Approaches to the formation of universal skills are generalized and the classification of universal competencies (soft skills) is developed, which change adequately to the requirements of the time. It is proved that in order to increase the competitiveness of participants in the educational space for employment, it is necessary to establish the interaction of formal, non-formal and informal education.

Key words: formal education, non-formal education, hard skills, soft skills, functional literacy, classification of universal competencies.

Постановка проблеми. Донедавна головним критерієм, на який компанії звертали увагу під час пошуку співробітників, була наявність диплома, що свідчив про вузьку професійну спеціалізацію. Усе інше вважалося позитивним, але не обов'язковим доповненням. Останніми роками наголос на важливості гнучких навичок зріс у всьому світі. Вже недостатньо мати знання та професійні навички роботи, а важливим є те, як ці знання перетворюються на результат. Поведінка працівників в колективі, ставлення до роботи, навички комунікації з партнерами, навички керівництва командою, вміння справлятися з проблемами та стресовими ситуаціями, вміння критично мислити та брати участь в суспільно-політичних процесах, вміння жити в умовах різноманітності та динамічних змін у суспільстві, вміння вчитися, ораторські та комунікативні здібності, володіння офісними програмами, створення презентацій, досвід роботи у команді, знаходити підхід до людей і вирішувати конфліктні ситуації, трудова етика, мовна підготовка, навички спілкування, емоційний інтелект та ціла низка інших особистих якостей відіграють

важливу роль на робочому місці та під час пошуку роботи на сучасному ринку праці. В зв'язку з цим, важливою складовою сучасного освітнього простору стала неформальна освіта (nonformaleducation), яка забезпечує цілісний розвиток особистості, підвищення її професійної і соціальної адаптації в суспільстві, розвиток її здібностей і можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню напрямів розвитку неформальної освіти присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних фахівців, як Аніщенко О., Лук'янова Л., Окландер М., Прийма С., Шарма П., Шемчук Р. [1–8].

Аніщенко О., Лук'янова Л., Прийма С. акцентують увагу на теоретичних аспектах неформальної освіти і дають загальний погляд на стан та перспективи розвитку неформальної освіти в Україні. Їх роботи спрямовані на поширення європейського вектору розвитку системи освіти з урахуванням рекомендацій Європейської комісії «Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання» [1; 2].

Кертичак Н. акцентує увагу на вивченні потреб потенційних покупців освітніх послуг, використанні нових форматів проведення занять [3].

Жукова О. підкреслює нерегулярність попиту на послуги неформальної освіти і вважає, що така нерегулярність обумовлена станом зовнішнього середовища та впливом контактних аудиторій. Виділяє одним принципів ефективності неформальної освіти – платні освітні послуги [3].

Жовтко Г. зазначає, що просування освітнього продукту не менш важлива справа, ніж його створення. При цьому не пропонує ефективних методів просування, а концентрується на різних інструментах для роботи, порадах де їх брати та як ними користуватися [3].

Окландер М. у своїх працях розглядає науково-методичні підходи до просування проєктів неформальної освіти для маркетологів, зокрема більшу увагу приділяє інструментам цифрового маркетингу [4, 5].

Метою дослідження є узагальнення та систематизація науково-методичних підходів до неформальної освіти для формування сучасного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні в процесі формування політики в галузі освіти довгий час враховувалася лише формальна освіта, а іншим категоріям не надавалося практично жодної уваги. Такі категорії як навчання протягом всього життя (lifelonglearning), неформальна освіта (nonformaleducation) та позаформальна освіта (informaleducation) стали важливими складовими сучасного освітнього простору.

Передумовами виникнення сучасної освітньої категорії «безперервна освіта» стало швидке моральне застарівання спеціальних компетенцій, тому система вищої освіти України поступово трансформувалася в систему безперервної освіти протягом всього життя.

У меморандумі «Про безперервну освіту Європейського Союзу» було введено категорію – «навчання довжиною в життя (lifelonglearning)» [4]. Тому концепція безперервної вищої освіти в Україні включає три якісно різних освітніх підсистеми: формальну, неформальну, інформальну (самоосвіта), які є комплементарними [5].

Освітня підсистема «Навчання протягом всього життя (lifelonglearning)» передбачає формування освітнього простору з розвинутою пропозицією для всіх вікових груп населення, яка відображає їх потреби у змісті, методах, формі, інфраструктурних особливостях. У змісті безперервної освіти прийнято виділяти три основні значимі компоненти, пов'язані з навчанням дорослого населення: навчання грамотності в широкому сенсі, включаючи комп'ютерну, функціональну, соціальну та ін.; професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (job qualification); загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю (life qualification) [11].

Освітня підсистема «Позаформальна освіта (informaleducation)» сприяє підвищенню рівня знань та компетентностей в будь-якій сфері, розширенню світогляду, має заплановану, структуровану програму, що сприяє розвитку низки навичок та вмінь поза межами базової освіти. Позаформальна освіта проводиться зазвичай в громадських організаціях, суспільних рухах, спортивних та драматичних гуртках, де громадяни мають змогу зібратися разом, аби реалізовувати проєкти, організувати кампанії, займатися мистецтвом тощо [12].

Освітня підсистема «Неформальна освіта (nonformaleducation)» передбачає організацію освітньої діяльності, що доповнює формальну освіту, забезпечує засвоєння тих вмінь і навичок, що необхідні для соціально та економічно активного громадянина. Така освіта не є спонтанною, вона структурована, має певні часові рамки, освітні цілі та часто проходить у формі курсів, гуртків, тренінгів, майстер-класів, вебінарів, воркшопів, семінарів, бізнес-тренінгів або в межах діяльності громадських об'єднань. Неформальна освіта є короткостроковою, добровільною та виникає, тільки якщо для цього є умови.

Відмінності неформальної освіти від формальної полягають у врахуванні потреб слухачів, зв'язок з практикою, гнучкі програми навчання, розклад і вибір місця проведення, виявлення власного бажання займатися неформальною освітою.

У сьогоденній ситуації, коли безробіття постійно зростає, особливо ця проблема найбільш гостро стоїть для молодих людей, і коли економічне зростання уповільнюється, вкрай необхідно вміти використовувати нові можливості для здобування загальних та професійних компетенцій за межами

формальної системи. Тому, заклади вищої освіти мають надавати можливості для усіх здобувачів вищої освіти, щоб вони могли чітко розуміти, чого можуть навчитися за межами навчального закладу, і як такі знання можливо використовувати у професійній діяльності чи при подальшому навчанні. Це може бути досягнуто шляхом визнання результатів неформального й інформального навчання та підтримки молодих непрацевлаштованих осіб, що шукають першу роботу за спеціальністю чи мають невеликий професійний досвід. У той час, коли Україна зіткнулася з економічною кризою, що призвело до різкого зростання безробіття, для функціонування ринку праці та підвищення конкурентоспроможності й економічного зростання, визнання всіх відповідних знань, навичок і вмінь та компетенцій незалежно від того, як вони були отримані, є важливим як ніколи раніше.

Розуміючи значення неформальної та інформальної освіти в Україні, уряд України вніс доповнення до «Закону про освіту» про визнання неформальної та інформальної освіти дорослих обов'язковою інтегральною складовою системи неперервної освіти, яка сприятиме подальшій варіативності освітніх можливостей дорослих для саморозвитку. Як зазначено у доповненні до «Закону про освіту», у статті 8 подано визначення: «Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій», у статті 29 додано абзац такого змісту: «За ступенем інституційної формалізації освіта може бути: формальною; неформальною; інформальною» [13].

Очевидно, що найбільш зацікавленими сторонами у забезпеченні можливостей для визнання неформального й інформального навчання є організації роботодавців, підприємці, торгово-промислові палати, національні органи, що беруть участь у процесі визнання професійних кваліфікацій, служби зайнятості, молодіжні організації, працівники по роботі з молоддю, постачальники освіти і професійної підготовки, а також організації громадянського суспільства.

Неформальне навчання може охоплювати програми освоєння професійних навичок і вмінь у сфері інформаційних технологій і комунікацій, структуроване навчання через Інтернет з використанням відкритих освітніх ресурсів, опанування новітніх технологій, що засновані на інноваційних знаннях. Наразі назріла необхідність у розробці теоретично обґрунтованих, практично значимих і переконливих науково-методичних підходів до організації системи неформальної освіти в Україні. Однією з найбільш істотних проблем є подолання стереотипу ставлення до неформальної освіти як мало важливої й несуттєвої, а нерозуміння її специфіки порівняно з традиційною шкільною або вищою освітою знижує увагу фахівців до вивчення проблем освіти різного контингенту.

Основним методом неформальної освіти є дослідження. Особа, яка навчається, веде різнопланове пізнання навколишнього світу, яке проходить на різних рівнях: когнітивному, практичному та чуттєвому.

Сектор неформальної громадянської освіти дуже різноманітний (рис. 1): щотижневий дискусійний клуб, акція, яка звертає увагу населення на соціальні проблеми, соціальні проекти, різноманітні платформи для тренування громадянської активності, та дає можливість здобувати величезний досвід соціальної взаємодії в команді, з партнерами, з оточенням, сприяє розвитку таких умінь і якостей, як робота в команді, тайм-менеджмент, вміння боротися зі стресом, розв'язувати конфлікти, домовлятися, тобто це можливість розвитку соціальних компетенцій.

Рис. 1. Основні ознаки неформальної освіти

Ефективність навчання у неформальній та інформальній освіті вимагає різних підходів до реалізації цілей навчання і залежить від мотивації, рівня підготовленості, прагнення навчатися, підвищувати свій професійний рівень. У неформальній освіті педагог не залучений примусово до процесу навчання, а вмотивований за власним бажанням; самостійно здійснює кроки до реалізації власних мотивів, потреб, інтересів, що визначає розвиток його індивідуальності. Джерелом неформальної та інформальної освіти можуть бути книжки, газети, телебачення, Інтернет, онлайн-мережі, які створюються у віртуальному середовищі, дистанційне спілкування, музеї, школи, інститути, власний досвід, досвід друзів, родичів.

В Україні є багато закладів неформальної освіти, які сприяють професійному зростанню. Темп зростання і появи нових закладів такої освіти стрімко зростає, внаслідок цього зростає конкуренція. За запитом «Курси Інтернет-маркетингу» в пошуковій мережі Google на 4 перших сторінках пошуку налічується більше 20 закладів неформальної освіти, що надають таку послугу навчання офлайн.

Для цифрової економіки характерною є швидка поява нових технологій, а значить, фахівці повинні швидко отримувати нові спеціальні компетентності. Випускники закладів вищої освіти часто зустрічаються з «моральним зносом» отриманих спеціальних компетенцій. Перед ними, в силу специфіки їх професії, постає проблема: «Де підвищувати кваліфікацію, щоб відповідати потребам часу?». Заклади формальної освіти не займаються підвищенням кваліфікації фахівців з вищою освітою. Для цього сформувалася короткострокова неформальна освіта. Люди навчаються у неформальних проектах, якщо є потреба та мотивація. Неформальна освіта стала якісною і потужною відповіддю на різноманітні потреби сучасного суспільства.

Сучасні роботодавці розраховують на те, що кандидат матиме десятки різноманітних вмінь. Здатність креативно мислити й управляти часом, навички комунікації, нетворкінгу, керування проектами, командоутворення, володіння інструментами розробки сайтів, комп'ютерної графіки й відеомонтажу, такі навички оцінюються бізнес-лідерами вище, ніж академічні кваліфікації кандидатів на працевлаштування. Виявляється, фахівці, які не вміють пристосовуватися до екстремальних умов, уже нікому не потрібні. Без згадки про це сьогодні не обходиться майже жодне оголошення про роботу. Чим вища посада, тим вищі вимоги.

На вимогу часу в Україні сформувалося поняття універсальних навичок – soft skills. Вони протиставляються спеціальним вузькопрофесійним навичкам – hard skills, оскільки не мають однозначної жорсткої прив'язки до конкретної спеціальності.

Soft skills – в перекладі з англ. м'які або гнучкі навички, часто називають навичками XXI століття, оскільки включають широкий набір навичок, трудових звичок та рис характеру, які мають вирішальне значення для успіху в сучасному світі, особливо в сучасній кар'єрі. Hard skills – в перекладі з англ. важкі або жорсткі навички – це специфічні навчальні здібності, необхідні для виконання роботи. На відміну від гнучких навичок професійні навички піддаються кількісній оцінці та їх застосування універсальне (рис. 2).

Рис. 2. Характеристика універсальних та вузькопрофесійних навичок

Часто м'які навички називають універсальними або функціональними компетенціями, а факт володіння ними – функціональною грамотністю (functional literacy). ЮНЕСКО та Європейська комісія встановили мінімальний рівень такої грамотності, необхідний кожному європейцю для того, аби «вписатися» в суспільство і бути соціально адаптованим, не кажучи вже про професійну самореалізацію. Даний перелік постійно оновлюється, відповідно до розвитку науково-технічного прогресу (табл. 1).

Компанія «Microsoft» провела дослідження, де на вершині списку для ТОП-60 найоплачуваніших професій опинились ораторські та комунікативні здібності, володіння офісними програмами, створення презентацій, менеджмент проектів і високий рівень самоорганізації. Результати досліджень компанії «Forbes» показали, що найголовнішими здібностями є комунікативна компетентність, креативність, написання якісних текстів, досвід роботи у команді, базові комп'ютерні знання та здатність до «ре-інжинірингу» – готовність робити звичні речі в новий спосіб. Фахівцями радіо «Німецька хвиля» було проведено дослідження, в результатах якого відзначили комунікативні та управлінські таланти, а саме: ораторське мистецтво, вміння переконувати, лідувати, управляти, робити презентації, знаходити підхід до людей і вирішувати конфліктні ситуації.

Британська платформа інтернет-навчання «Skills You Need» виділяє персональні навички (тайм-менеджмент, саморозвиток, управління емоціями та навіть організацію харчування, догляду за тілом,

організацію спортивних тренувань, ефективного сну), інтерперсональні (комунікація, робота у команді, ведення переговорів, конфлікт-менеджмент), лідерські здібності, проведення презентацій, а також письменницьку майстерність і базові математичні знання.

Таблиця 1

Оновлений перелік ключових компетентностей, визначених Європейським Союзом

2006		2021	
Спілкування рідною мовою	Communication in the mother tongue	Грамотність	Literacy competence
Спілкування іноземними мовами	Communication in foreign languages	Мовна компетентність	Languages competence
Математична компетентність та основні компетентності у природничих і точних науках	Mathematical competence and basic competences in science and technology	Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії	Mathematical competence and competence in science, technology and engineering
Цифрова компетентність	Digital competence	Цифрова компетентність	Digital competence
Навчання вчитись	Learning to learn	Особиста, соціальна та навчальна компетентність	Personal, social and learning competence
Соціальна і громадянська компетентність	Social and civic competences	Громадянська компетентність	Civic competence
Почуття ініціативності та взаємодії	Sense of initiative and entrepreneurship	Підприємницька компетентність	Entrepreneurship competence
Культурна впевненість і самовираження	Cultural awareness and expression	Компетентність культурної обізнаності та самовираження	Cultural awareness and expression competence

В сучасних умовах для того щоб бути конкурентоспроможним на ринку праці обов'язковим є здобуття базової підприємницької компетентності – від нетворкінгу до основ фінансової грамотності й розробки інвестиційних проектів. Вчасно пройдений бізнес-тренінг не лише допоможе під час запуску власного стартапу, а й відкриє додаткові можливості працевлаштування.

На підставі проведених досліджень нами узагальнено різні підходи до класифікації універсальних та вузькопрофесійних навичок, розроблено класифікацію універсальних компетенцій, зміст кожної з яких не є фіксованим, а може змінюватися адекватно вимогам часу (рис. 3).

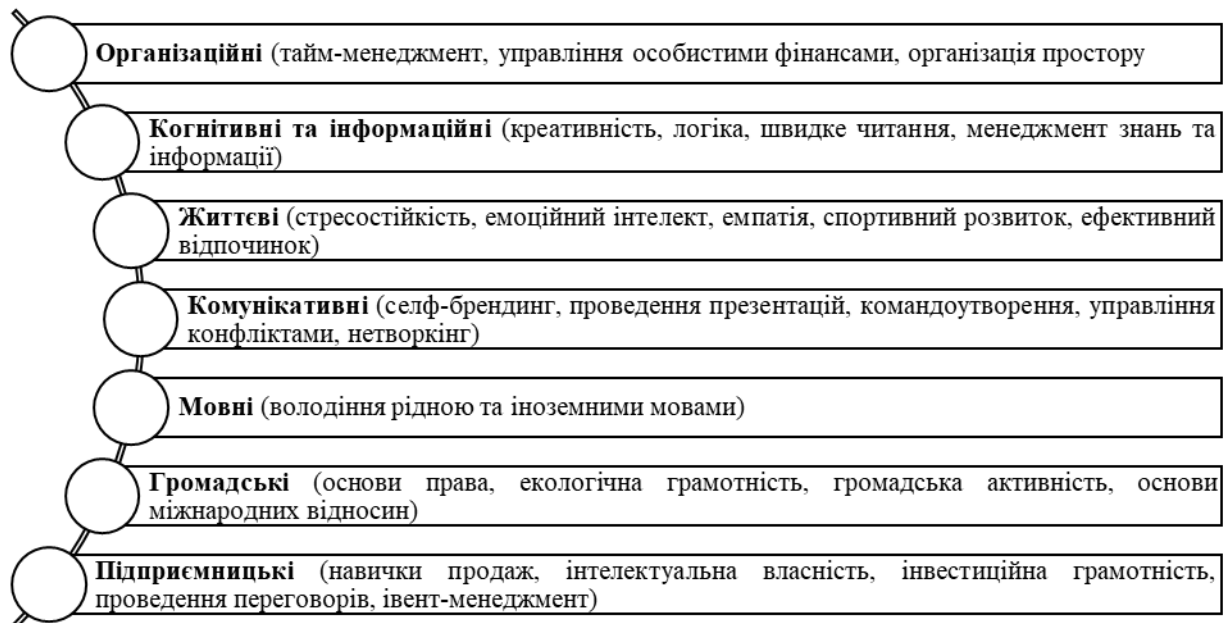

Рис. 3. Класифікація універсальних компетенцій (soft skills)

Висновки і пропозиції. Розширення застосування неформальної освіти може бути корисним для суспільства в цілому, формальної освіти та учасників освітнього процесу, а рух до зближення та взаємодоповнення формальної та неформальної освіти дозволить знизити рівень конкуренції між ними.

Неформальна освіта може бути платформою для випробування методів та інструментів, які може в перспективі застосовувати формальна освіта. Проте, варто пам'ятати, що неформальна освіта є необов'язковою та добровільною, а значить – не може замінити чи витіснити існуючу освітню інфраструктуру.

Тому, що для сприяння різноманіттю освітнього простору задля підготовки конкурентоспроможності учасників освітнього процесу до працевлаштування, поліпшення їх мобільності на ринку праці необхідно налагоджувати взаємодію формальної, неформальної та інформальної освіти.

Література

1. Аніщенко О. Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття / О. Аніщенко, Л. Лук'янова, Прийма С. Рідна школа. 2017. № 11–12. С. 3–7.
2. Європа 2020. Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання. Європейська Комісія. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/31493.doc> (дата звернення: 19.01.2021).
3. Кертчак Н., Жукова О., Жовтко Г. Неформальна освіта в Україні: пропозиція велика, але люди часто вибирають не вчитися. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=neformalna-osvita-v-ukrajini-propozytsiya-velyka-ale-lyudy-chasto-vybyrayut-ne-vchytysya>
4. Окландер М.А. Неформальна освіта маркетологів / М.А. Окландер // Маркетинг і цифрові технології. – 2019. – Том 3. № 1. – С. 4–6.
5. Окландер М.А., Шемчук Р.О. Просування проєктів неформальної освіти методами цифрового маркетингу. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/6_74_3_2019_ukr/21.pdf
6. Priti Sharma, Soft skills in non-formal education: building capacities of the youth. Priti Sharma. URL: <https://www.dvv-international.de/en/adult-education-and-development/editions/aed-832016-skills-and-competencies/section-4-this-is-what-you-need/soft-skills-in-non-formal-education-building-capacities-of-the-youth>
7. Неформальна освіта в Україні: пропозиція велика, але люди часто вибирають не вчитися. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=neformalna-osvita-v-ukrajini-propozytsiya-velyka-ale-lyudy-chastovybyrayut-ne-vchytysya> (дата звернення: 19.01.2021).
8. Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу. URL: <http://http://www.znanie.org/docs/memorandum.html> (дата звернення: 09.12.2019).
9. Міжнародний інститут маркетингу. URL: <http://mim.website> (дата звернення: 19.01.2021).
10. Soft Skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у ХХІ столітті : міжвузівський науково-методичний семінар / КНТЕУ. – 2020. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/f5e21f8fa4b196951d084e7e586ab122.pdf> (дата звернення: 19.03.2021).
11. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> (дата звернення: 19.01.2021).
12. Ресурсний центр «Навчальні гуртки», Технології позаформальної освіти: європейський та український досвід. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/28484/> (дата звернення: 19.01.2021).
13. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

References

1. Anishchenko O., Lukianova L., Pryima S. Neformalna osvita doroslykh – osvitnii trend XXI stolittia. Ridna shkola. 2017. № 11–12. S. 3–7.
2. Ievropa 2020. Stratehiia dlia rozumnoho, staloho ta vseokhopliuchoho zrostannia. Yevropeiska Komisiia. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/31493.doc> (data zvernennia: 19.01.2021).
3. Kertychak N., Zhukova O., Zhovtko H. Neformalna osvita v Ukraini: propozytsiia velyka, ale liudy chasto vybyraiut ne vchytysia. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=neformalna-osvita-v-ukrajini-propozytsiya-velyka-ale-lyudy-chasto-vybyrayut-ne-vchytysya> (data zvernennia: 19.01.2021)..
4. Oklander M.A. Neformalna osvita marketolohiv. Marketynh i tsyfrovi tekhnolohii. 2019. Tom 3. № 1. S. 4–6.
5. Oklander M.A., Shemchuk R.O. Prosvuvannia proektiv neformalnoi osvity metodamy tsyfrovoho marketynhu. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/6_74_3_2019_ukr/21.pdf (data zvernennia: 19.03.2021).
6. Priti Sharma, Soft skills in non-formal education: building capacities of the youth. Priti Sharma. URL: <https://www.dvv-international.de/en/adult-education-and-development/editions/aed-832016-skills-and-competencies/section-4-this-is-what-you-need/soft-skills-in-non-formal-education-building-capacities-of-the-youth>
7. Neformalna osvita v Ukraini: propozytsiia velyka, ale liudy chasto vybyraiut ne vchytysia. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=neformalna-osvita-v-ukrajini-propozytsiya-velyka-ale-lyudy-chastovybyrayut-ne-vchytysya> (data zvernennia: 19.01.2021).
8. Memorandum bezperervnoi osvity Yevropeiskoho Soiuzu. URL: <http://http://www.znanie.org/docs/memorandum.html> (data zvernennia: 09.12.2019).
9. Mizhnarodnyi instytut marketynhu: veb-sait. URL: <http://mim.website> (data zvernennia: 19.01.2021).
10. Soft Skills – nevidienni aspekty formuvannia konkurentospromozhnosti studentiv u XXI stolitti. Mizhvuzivskyi naukovometodychnyi seminar. KNTEU. 2020. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/f5e21f8fa4b196951d084e7e586ab122.pdf> (data zvernennia: 19.01.2021).
11. Karpenko M. Osvita protiahom zhyttia: svitovy dosvid i ukrainska praktyka. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> (data zvernennia: 19.01.2021).
12. Resursnyi tsentr «Navchalni hurtky», Tekhnolohii pozaformalnoi osvity: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/28484/> (data zvernennia: 19.01.2021).
13. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Надійшла / Paper received: 20.01.2021

Надрукована / Paper Printed : 05.03.2021